

**БІОГРАФІКА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ —
ЗНАННЄВИЙ РЕСУРС ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО
І ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**
Секція Міжнародної наукової конференції
«Бібліотека. Наука. Комунікація.
Від управління ресурсами — до управління знаннями»
(Київ, 7 жовтня 2021 року)

**BIOGRAPHICS AND BIOBIBLIOGRAPHY
ARE THE KNOWLEDGE RESOURCE
OF INTELLECTUAL AND SPIRITUAL DEVELOPMENT
OF THE UKRAINIAN SOCIETY**
Section at the International scientific
conference “Library. Science. Communication.
From resources management to knowledge management”
(Kyiv, 2021, October 7)

7 жовтня 2021 року в межах щорічної Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Від управління ресурсами — до управління знаннями» працювала тематична секція «Біографіка та бібліографія — знаннєвий ресурс інтелектуального і духовного розвитку українського суспільства», роботу якої в режимі онлайн із застосуванням інтернет-платформи Google Meet організував і здійснив Інститут біографічних досліджень (ІБД) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Доповідачі в програмі секції представляли академічні установи (ІБД НБУВ, Інститут геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України), Київський університет імені Бориса Грінченка, бібліотеку Національного університету «Киево-Могилянська академія» і Національну бібліотеку України для дітей.

Значне місце було приділено дискусії з актуальних проблем, завдань і перспектив розвитку вітчизняної біографіки, розбудови електронних ресурсів біографічної інформації, поширення біографічних знань, місця й ролі в цій справі бібліотек усіх рівнів.

У вступному слові та доповіді *«Вітчизняна біографіка у роки незалежності України: здобутий досвід та невирішені проблеми»*

науковий керівник і модератор секції, директор Інституту біографічних досліджень, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор **Володимир Іванович Попик** проаналізував розвиток біографіки за роки незалежності. Зокрема, окреслюючи деякі ключові підходи до розуміння проблем у світоглядному, теоретико-методологічному, проблемно-тематичному спрямуванні вітчизняної біографіки, він наголосив на потребі осмислення кардинальних змін, які нині відбуваються в ній. Учений запропонував визначати розвиток української біографіки впродовж трьох десятиліть незалежності за трьома етапами з досить умовно визначеними межами: від розбудови національного пантеону знакових імен, широкого й вільного звернення вітчизняних дослідників-біографістів до здобутків європейської та світової біографіки, їхнього творчого засвоєння до розвитку нових форм і засобів біографічного письма, упровадження новітніх медійних засобів поширення біографічних знань тощо.

У доповіді провідної наукової співробітниці ІБД НБУВ, докторки історичних наук, професорки **Лариси Іванівни Буряк** «*Візуальний поворот у соціогуманітаристиці та перспективи українських біографічних студій*» запропоновано сучасний погляд на візуальний контент як домінуючу в певних сегментах простору соціальних комунікацій, зокрема в біографіці. Власне, методологія візуального повороту в біографічних реконструкціях відкриває широкі дослідницькі перспективи із новими ракурсами («ілюстрований життєпис», «зображальна біографія», «графічна біографія» тощо).

Акцентуючи на амбівалентному ставленні наукової спільноти до таких форм, дослідниця водночас наголошує на їхній альтернативності. Моделі біографічних реконструкцій, побудовані на концепціях візуальності, поглиблюють і загострюють репрезентацію наративного образу, відкривають доступ до невідомих життєвих історій та внутрішнього світу людини, надають змогу побачити в особі те, що складно ретранслювати словами, а тому можуть бути важливим стимулом для подальшого дослідження.

Завідувачка відділу теорії та методики біобібліографії ІБД НБУВ, кандидат історичних наук **Надія Іванівна Любовець**, досліджуючи українські мемуари як культурно-історичний феномен і ґрунтовний комунікативний ресурс, дійшла висновку, що їх показчиків у вітчизняній бібліографічній традиції досить обмежена кількість, тому в Інституті біографічних досліджень НБУВ започатковано видавничий проєкт для створення тематичного науково-бібліографічного видання «Українські мемуари: анотований каталог книг» у серії ІБД «Джерела української біографістики». У доповіді «*Інформаційно-видавничий проєкт “Українські мемуари: анотований каталог книг”*»: науково-методичні

zasadi» вона окреслила коло дискусійних проблем щодо шляхів і методів, практичних засад формування реєстру українського мемуарію. Окремо вчена наголосила на поетапній підготовці в межах інформативно-комунікативних практик наукових і бібліотечних установ такого формату науково-бібліографічного видання, визначивши насамперед принцип систематизації матеріалу, географічні межі, мову й тип видання, а також обов'язкові позиції в записі каталогу — така масштабна робота передбачає паралельне створення та функціонування бази даних для актуалізації інформації. У перспективі дослідження передбачається створення окремого цифрового проекту «Український мемуарій», спрямованого на взаємодію із зацікавленими партнерами.

Послугуючись інструментарієм просопографії, порушив проблему класифікації різноманітних історичних джерел для створення колективної біографії старший науковий співробітник ІБД НБУВ, доктор історичних наук **Валерій В'ячеславович Томазов**, який окреслив стан і статус цієї спеціальної дисципліни в українській історичній науці (уточнив теоретичні й методологічні засади, дослідницькі підходи, понятійний апарат тощо). Акцентувавши на утвердженні просопографії в структурі сучасної соціогуманітаристики, доповідач запропонував класичний для джерелознавства поділ на вербальний, речовий, візуальний і писемний. Наголошено на тому, що, опрацьовуючи просопографічний матеріал у власних розвідках, дослідник має бути не лише фахівцем із джерелознавства, а й обізнаний із принципами функціонування державного устрою, адміністративно-територіальним поділом у різні історичні часи, ураховувати соціальну стратифікацію та релігійну належність досліджуваної особи.

У доповіді «*Науково-бібліографічна серія “Джерела української біографістики”*: особливості підготовки п'ятого випуску» результати спільної праці (з **Н. П. Філіпповою**, науковою співробітницею, кандидатом наук із соціальних комунікацій; **Ю. В. Вернік**, науковою співробітницею; **Н. В. Комарянською**, молодшою науковою співробітницею) представив завідувач відділу формування ресурсів біобібліографічної інформації ІБД НБУВ, кандидат історичних наук **О. М. Яценко** (серійне видання ІБД із 2004 р.). Співавтори актуалізували усталений алгоритм обліку й відокремлення праць із біографічним складником від загального масиву книжкових джерел у вітчизняній бібліотечній справі. Окресливши хронологічні межі п'ятого випуску (2010–2013 рр.), репрезентували в рукописі значну кількість джерел, датованих 2010 р., що не були представлені в четвертому випуску, а також зосередилися на особливостях цього річного видання. Прагнучи максимально представити масив вітчизняної біографічної друкованої продукції означеного періоду, укладачі вико-

ристовували каталоги й фонди НБУВ і Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого (НБУЯМ); подаючи інформацію про публікації, присвячені одній-двом особі (особам), скасували обмеження видань, що містять біографічні матеріали про не менш як три персони; розширивши критерії відбору, здійснили зміни в структурі й назвах розділів і підрозділів, доповнили їх новими рубриками. Опрацювання повнотекстових електронних версій біографічних публікацій у мережі Інтернет призвели до збільшення відповідної кількості таких записів у покажчику (понад 300 одиниць). Члени авторського колективу переконані в тому, що матеріали чергового випуску науково-бібліографічної серії «Джерела української біографістики» сприятимуть тому, що новою біографічною інформацією послугуватимуться під час підготовки УНБА (Українського національного біографічного архіву) науковці, викладачі, бібліотекарі, зокрема дослідники української біографістики, біографіки та біобібліографії.

Головний науковий співробітник Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, професор **Олена Євгенівна Бондарева** вважає аналіз розвитку системи культурного простору важливим для суспільної ідентичності, інтелектуальних перспектив і глобальних процесів. У повідомленні *«Як сучасна українська драматургія трансформує канон»* вона акцентувала на новаціях у драматичних творах, присвячених реальним постатям історії та культури. Зокрема, досліджуючи масив сучасної української драматургічної біографіки, дослідниця розглядає його як специфічне культурне поле, а, з'ясовуючи особливості, стверджує про відсутність повноцінних аналогів у інших національних культурах ХХІ ст. Специфіка сучасної вітчизняної драми проявляється через стратегії пошуку українцями власної національної ідентичності, у потребі нового українського героїчного міфу, образ якого сформований на українських версіях національної історії та культури, у протистоянні із традиційним біографічним каноном, у постмодерному тиражуванні та сегментації протагоністів, у сформованій західними блокбастерами надмірній увазі до «поганих хлопців», у потужному застосуванні інтертекстуальних та інтерсеміотичних стратегій, в увазі до біографіки як до кредо життя і творчості, здатного конструювати власне мистецьке покликання.

Старша наукова співробітниця ІБД НБУВ, кандидат історичних наук **Олена Валентинівна Бугаєва** у своєму повідомленні *«Біографічна проблематика публікацій закордонної наукової періодики: сучасні ракурси відтворення особистості музиканта»* зосередилася на новітніх світових тенденціях у поданні біографій музикантів. Зазначивши сучасні наукові публікації в репрезентації різних авторських концептів дослідників із Венесуели, Нової Зеландії, США,

Франції, Таїланду та інших країн, дослідниця дійшла висновку про специфіку подання біографій митців, що полягає у власному авторському задумі та творчому, найчастіше креативному, підході.

У доповіді **«Біографічні нарративи про дитячих письменників в Україні (1991–2021)»** старша наукова співробітниця ІБД НБУВ, кандидат історичних наук **Наталія Петрівна Марченко** насамперед окреслила історію поняття учасника літературного процесу «дитячий письменник», котре з'явилося ще наприкінці XIX ст., а в Україні фактично до 2000-х рр. не вирізнялося типологічно чітко. Представивши біографічні нарративи про дитячих письменників у 2-х групах (для професійних груп, для дітей і юнацтва), дослідниця акцентує на зміні парадигми ставлення до них зі здобуттям Україною незалежності: передусім поступово відходить радянська модель дитячого письменника (творення ідеалу-канону для дітей та ін.). Зростання наукових досліджень, упровадження проєктів, налагодження роботи на державному рівні в цій площині, поява різножанрових авторів тощо сприяло формуванню середовища фахівців-дослідників і популяризаторів дитячого читання в Україні. Тому за останні десятиліття вектор біографічних нарративів про дитячих письменників відчутно змінився: книжка для дітей вийшла на інший рівень попиту, дослідження дитячої літератури та дитячого читання розширили межі, а погляд на дитячого письменника в суспільстві набув іншого значення — його життя і творчість поступово ввійшли до біографічного дискурсу України.

Проблемі розширення джерельної бази біографічних досліджень присвячено повідомлення **«Актуалізація біографічної проблематики в дисертаціях з історичної тематики»** старшої наукової співробітниці ІБД НБУВ, кандидата історичних наук **Вікторії Василівни Патик**, яка, дослідивши значний матеріал дисертаційного фонду НБУВ за останні двадцять років зі спеціальності 07.00.06 — історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, зацентрувала увагу на 43 обраних дисертаціях (за критерієм біографічного складника рукописів). У результаті опрацювання визначила, що 6 із них були присвячені загальновідомим родам; у деяких працях досліджено певні напрями діяльності окремих постатей та інтелектуальну біографію істориків; проаналізовано відомі постаті в нових історіографічних аспектах і малодосліджених віхах діяльності. Дослідниця констатувала поповнення наукового кола новими розвідками про осіб, життя і діяльність яких не потрапляли до комплексних досліджень.

Сучасні теоретичні та методичні підходи до використання в біографічних дослідженнях епістолярної спадщини діячів минулого були відображені в доповіді провідної наукової співробітниці ІБД НБУВ, доктора філологічних наук **Галини Андріївни Александрової** **«Леся Українка**

та Іван Стещенко: епістолярій як біографічне джерело». Зазначивши, що епістолярій є важливим джерелом інформації в дослідженнях біографії та діяльності Лесі Українки, науковиця виокремила постать Івана Стещенко (письменника, літературознавця, критика, перекладача, педагога, громадського й політичного діяча, театрознавця, Генерального секретаря (тобто міністра) освіти уряду УНР), якому поетеса не писала листи (попри тісні творчі, побутові й ділові контакти), але який був присутнім у багатьох сюжетах її епістолярію до рідних. Дослідниця зазначила, що тільки нещодавно (2013 р.) оприлюднено значну частину літературного доробку І. Стещенко й написано його найдокладнішу біографію. Зупинившись на певних моментах листів Лесі Українки, у яких ішлося про особу та діяльність І. Стещенко, учена акцентувала на можливостях дослідження епістолярію, із якого можна з'ясувати не тільки нюанси біографії, а й побачити картину соціокультурних і психологічних змін у суспільстві кінця XIX — початку XX століття.

Виступ заступника директора з наукової роботи Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, доктора історичних наук **Олександра Олександровича Мавріна** на тему «*Археографія Івана Бутича: трансформація архівного документа*» був присвячений проблемам вітчизняної епістолярної археографії, яка в статусі допоміжної дисципліни перебувала до 1990 року. Роки незалежності дали можливість змінити засади історичної науки, зокрема вузько регламентовані правила, довільне редагування текстів на догоду публікаторам, некоректний переклад, відсутність або частковість науково-довідкового апарату тощо. Звертаючись до постаті Івана Бутича (1919–2007), доповідач акцентував на дослідженні ролі окремих діячів у розвитку наукової роботи в Україні (зокрема археології) різних періодів.

Рецепція професійного досвіду та діяльності вченого в його художній творчості (роману «*Ти чуєш, Марго?*» (2010 р.) ученої-філолога та історика Марини Гримич) була відображена в доповіді-презентації старшої наукової співробітниці ІБД НБУВ, кандидата філологічних наук, доцента **Оксани Валентинівни Плющик** «*Твір та його автор: фата-моргана власних наукових знань у художньому тексті*». Простеживши професійне зростання та соціальний «рух» письменниці від студентки до професора й видавчині, від перекладачки до дружини посла й активної популяризаторки України, від зацікавлень до досліджень тощо, доповідачка акцентувала на тому, як наукові дослідження письменниці (філологічні, етнологічні, антропологічні, гендерні) залучені в її роман. Аналізуючи художній текст письменниці, яка паралельно активно працює і як науковиця, варто враховувати і її теоретичні здобутки, оскільки, як зауважила дослідниця, відображення наукових

знань, повсякденного досвіду в літературі дає можливість усебічно простежити біографію мисткині.

Молодша наукова співробітниця ІБД НБУВ **Тетяна Володимирівна Котлярова**, аналізуючи дослідження вітчизняної біографіки, підготувала повідомлення *«Біографіка академічного журналу: "Слово і Час" у роки незалежності України»*, стисло подавши історію журналу, який зі зміною напрямку розбудови країни змінив і назву (до 1990 р. — «Радянське літературознавство»), і формат, що не позначилося на переконанні щодо усталеності основи — української гуманітаристики, зокрема української літератури. Як стверджує дослідниця, перехід журналу на новий рівень готувався публікаційними пріоритетами другої половини 1980-х рр., що орієнтувалися на національно-демократичні цінності та ліквідацію «білих плям» у літературі. Простеживши наповнення журналу в ретроспекції 30 років, доповідачка акцентувала на статусі провідного літературознавчого видання, публікаційна активність якого від початку 2000 р. засвідчує розширення та поглиблення наукового академізму; наголосила, зокрема, на наявності в «СіЧі» журнальної біографіки, яку можна умовно розподілити за п'ятьма блоками із розподілом за рубриками (біографічна інформація; епістолярій, архівні документи, спогади; літературознавча біографіка; людинознавчі публікації (збірний формат); бібліографічна біографіка). Напрямок журналу, який є і літературознавчим, і людинознавчим, активно утверджується, чим і засвідчується вагомий внесок часопису в сучасну українську гуманітаристику.

Окремий тематичний блок у програмі роботи секції, який традиційно «формують» гості конференції та друзі ІБД, було присвячено завданням формування ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації, підготовки каталогів видань, довідкової літератури, рекомендаційної бібліографії.

Наталія Володимирівна Осіння, молодша наукова співробітниця відділу механіки еластомерних конструкцій гірничих машин Інституту геотехнічної механіки ім. М. С. Полякова НАН України, у повідомленні *«Учені-геологи та гірники Катеринославського гірничого інституту (інформаційно-бібліографічний ресурс)»* звернула увагу на високий рівень наукових досягнень учених-геологів і гірників Катеринославського гірничого інституту (КГІ), аспекти інформаційно-бібліографічного ресурсу наукової спадщини яких, на жаль, нині мало досліджені. Для досягнення цієї мети вона здійснила аналіз біографій учених КГІ та їхньої науково-педагогічної й організаційної діяльності, опрацювала наукову спадщину (освіта, наукові школи, публікації у вітчизняних і зарубіжних виданнях, монографії, дисертації, підручники, посібники, курси лекцій, карти, патенти, доповіді на з'їздах, ре-

цензії, огляди, науково-популярні праці тощо), залучаючи до роботи опубліковані й неопубліковані джерела інформації, фонди архівів, бібліотек і музеїв; простежила структуру наукової комунікації вчених. Дослідниця констатувала, що інформаційно-бібліографічні матеріали наукової спадщини учених-геологів і гірників КГП представлені широким спектром бібліографічного ресурсу, що дає можливість говорити про появу оглядової, ретроспективної й поточної бібліографії.

Завідувачка інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» **Наталія Григорівна Павлів** виступила з презентацією *«Актуальність біобібліографічних покажчиків у вік інформаційних технологій»*, акцентувавши на діяльності Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), що є інформаційною основою науково-освітнього процесу в Університеті. Зокрема, вона оглянула роботу інформаційно-бібліографічного відділу зі збереження біобібліографічних покажчиків у добу ІТ-технологій як джерела перевіреної та структурованої інформації наукових досягнень учених (перегляд статистики використання документів у репозитарії НаУКМА переконують у їхній актуальності). На прикладі серій біобібліографічних покажчиків про науковців НаУКМА, які були започатковані 1999 р. і видаються переважно до ювілейних дат учених та презентують роботу науковців Університету в різних галузях знань, розглянуто актуальність і перспективи розвитку біо- та бібліографічних досліджень. У презентації наведено назви покажчиків (усього їх вийшло 30 протягом 20 років), повні тексти яких (до них традиційно додано інтерв'ю з ученим, спогади про нього його учнів і колег) викладено в університетському електронному репозитарії, що робить їх доступними для значно ширшої аудиторії.

Із презентацією *«Персональні бібліографічні посібники Національної бібліотеки України для дітей»* виступила завідувачка науково-бібліографічного відділу Національної бібліотеки України для дітей **Наталія Олександрівна Гажаман**, характеризуючи бібліографічну продукцію закладу з постійним наповненням із метою залучення дітей до систематичного читання. Доповідачка акцентувала на особливостях серійних видань, які налічує бібліотека, зокрема приділила увагу розділу випуску серії покажчиків «Українська наука в світовій науці», що виходив із 2003 до 2010 р. і побудований у формі біобібліографічних розповідей про вчених-українців, відомих своїми відкриттями або вагомим практичним внеском у галузь. Серія бібліографічних посібників різних жанрів «Лауреати премії імені Лесі Українки» для дітей молодшого та середнього шкільного віку (виходить із 2002 р.) уже налічує 17 випусків, які містять автобіографії письмен-

ників для дитячого прочитання й написані на прохання бібліографів-укладачів, що в майбутньому можуть бути впорядковані окремою збіркою автобіографій українських дитячих письменників. Випуски серії «Українські дитячі письменники» розраховано на дорослого читача та вміщують низку біобібліографічних посібників, а для полегшеного доступу готують бібліографічні посібники на електронних носіях.

Аспірантка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **Оксана Юріївна Антонюк** у доповіді «*Електронні персональні бази даних наукової бібліотеки*» схарактеризувала досвід, набутий обласними науковими універсальними бібліотеками для формування електронних персональних баз даних в аспектах краєзнавства та локальної історії, і проаналізувала доступні онлайн-користувачам електронні персональні бази даних Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, об'єктом яких є визначні діячі, чие життя тісно пов'язане із Вінниччиною і котрі своїми діяннями та творчістю примножують здобутки України.

Творча дискусія після виголошення багатьох доповідей тривала й у фіналі наукового зібрання. Учасники вбачали її продовження в організації окремих спеціальних тематичних обговорень, фахових семінарів, круглих столів із залученням провідних учених і фахівців із питань розвитку сучасної біографіки. Інститут біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського завжди радий вітати колег на конференції й запрошує для обговорення актуальних наукових проблем у дружньому колі!

Із текстами можна ознайомитися в збірнику матеріалів конференції, розміщеному на сайті НБУВ (<http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004116>), зокрема, секція представлена в розділі 4 на сторінках 358–416.

Оксана Валентинівна ПЛЮЩИК,
кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-3725-0869>
pliushchuk@nbuv.gov.ua

Oksana PLIUSHCHUK,
Candidate of Sc. (Philology), Associate Professor,
Senior Research Associate, Institute of Biographical Research, VNLU
(Kyiv, Ukraine)

Рукопис одержано 7.12.2021 р.